

POGLED V KNJIŽNIČNO IN INFORMACIJSKO ETIKO

Saša Zupanič, Filozofska fakulteta - Oddelek za
bibliotekarstvo, Ljubljana

UDK 02-051:174

Povzetek

Povod za nastanek pričujočega prispevka je ponovna proučitev možnosti za oblikovanje kodeksa profesionalne etike slovenskih knjižničarjev.

Prispevek podaja pogled v osnovne profesionalne vrednote in iz njih izhajajoča etična načela knjižnično informacijske stroke. V uvodnih poglavjih se loteva filozofskih osnov etike in različnih pogledov na kodeks profesionalne etike. V osrednjem delu obravnava bistvo večine knjižnično informacijskih etičnih kodeksov v svetu, in sicer naslednja načela: načelo splošne in enakopravne dostopnosti informacij, načelo objektivnosti oziroma nepristranskosti, načelo zasebnosti in zaupnosti informacij ter načelo varovanja intelektualne lastnine (avtorsko pravo).

Ključne besede: knjižnično informacijska dejavnost, etika, etični kodeksi, profesije, izbor gradiva, cenzura, referenčna etika, nepristranskost, intelektualna svoboda, zasebnost, zaupnost, intelektualna lastnina

UDC 02-051:174

Summary

A professional group which selects and supplies information should be aware of ethical implications that may lie behind its actions. Value conflicts and ethical dilemmas of library and information work may arise in selection, acquisition, storage, organization and dissemination of information.

As an introduction to the library and information ethics a philosophical framework of ethics and different views on codes of professional ethics are given. In the context of the code of ethics for library and information professionals several principles of ethical behaviour are explored: the principle of free and equal access to information, the principle of objectivity and impartiality, the principle of privacy and confidentiality of information and the principle of respect for intellectual property.

Key words: library and information work, ethics, codes of ethics, profession, collection development, censorship, reference ethics, impartiality, free flow of information, intellectual freedom, privacy, confidentiality, intellectual property

1. Uvod

V zadnjem desetletju in pol je v bibliotekarsko razvitih državah prišlo do ponovne (ponekod pa do začetne) proučitve knjižnično informacijske etike in s tem do izdelave prvih ali revidiranih kodeksov profesionalne etike. Združene države Amerike, Velika Britanija in skandinavske države so vodilne pri obravnavi te tematike, njihovo zanimanje pa je v glavnem že preseglo osnovna vprašanja, s katerimi se pri nas šele seznanjamo, in prešlo v fazo refleksije zavesti o knjižnično informacijski etiki v vsakdanjem delu. Prav ozaveščanje etičnih vprašanj in vrednot knjižnično informacijske profesije je tisti imperativ, brez katerega kodeks profesionalne etike v praksi ne more resnično zaživeti.

Leta 1991 smo dobili predse tudi predlog slovenskega knjižničarskega etičnega kodeksa (Predlog, 1991), ki pa žal ni bil nič več kot le prevod ameriških (in po nekaterih informacijah tudi južnoafriških) 'Smernic poklicnega vedenja knjižničarjev' (glej Finks, 1991). Njegovo relativno opravičeno kritiko poznamo (Zore, 1992), zato se na tem mestu ne bi vračali v preteklost. Z marcem 1995 je Komisija za etični kodeks pri ZBDS v novi zasedbi ponovno zaživela. Upamo, da bo njeno delo prineslo boljše rezultate, predvsem pa večji odziv strokovne in širše javnosti, ki ji je nastajajoči predlog namenjen.

2. Filozofske osnove etike

Etika nima le enega strogo določenega pomena. V osnovi gre za nauk o dobrem in zlem. Če jo gledamo s splošnega družbenega zornega kota, ki vključuje družbeno ideologijo in/ali religijo, jo lahko definiramo kot zbirko splošnih vzorcev, kako naj živimo. Z vidika poklicne oziroma profesionalne etike (*aplikativne etike*) pa jo lahko definiramo kot niz pravil, ki uravnavajo moralno vedenje v sferi vseh odnosov, ki nastopajo v stroki. Etika je tako tesno povezana z moralo, je pravzaprav njena teorija. Osnovni elementi etike so vrlina, vrednote in svobodna volja. Človekovo dejanje je lahko etično ali ne le v primeru, da je imel ob njem svobodno voljo (German, 1991).

Izraza etika in morala lahko do določene mere razumemo kot sinonima, saj so rimski misleci, kot na primer Cicero, grški koncept etike prevajali kot *philosophia moralis* (c.f. Capurro, 1985). Tako vsebina etike kot vsebina morale izhajata iz navad, običajev in tradicije določene kulture (*ethe, mores*). S Cicerom se filozofija pogosto deli na *philosophia rationalis* ali logiko, *philosophia naturalis* ali fiziko in *philosophia moralis* ali etiko.

V okviru etike, ki se kot znanost uveljavi z Aristotelom, pa imata obravnavana izraza običajno različne pomena. Tako na primer Bertrand Russell etiko definira kot sestoječo iz splošnih načel, ki pomagajo determinirati pravila vedenja, vendar pa dejanska pravila vedenja (recimo 'Ne kradi!') ne sodijo

več v okvir etike, temveč so stvar morale (c.f. Capurro, 1985). Etika nudi le osnovo, iz katere se takšne moralne kategorije lahko izpeljujejo. Natančneje, etika išče objektivne dokaze te osnove. Pričakovanje, da je konkretne historične forme morale možno natančno izpeljati iz njihovih etičnih osnov, je po Capurru namreč zmotno. Če ne priznavamo nezanesljivosti dedukcije konkretnih moralnih kategorij iz metafizičnih etičnih načel, potem moramo moralne kategorije, ki se jih z etičnim sklepanjem ne da izpeljati, prepustiti človekovi svobodni volji. Tukaj pa absolutna merila odpovedo. Etično sklepanje, ki ne temelji na absolutnih osnovah in je podvrženo subjektivizmu, je nujno hermenevtično, saj nikoli ne moremo z gotovostjo zavreči moralnih opcij, ki jih iz etičnih načel ni možno definitivno izpeljati. Belgijski filozof Hottois (c.f. Capurro, 1985) je nedavno tega zapisal: 'Če se želimo izogniti napakam metafizičnih, tehnokratskih in pozitivističnih teorij, ki po eni strani pretirano vrednotijo človeško znanje ter po drugi zanemarjajo vidik nezanesljivosti in nedorečenosti, tako značilen za celoten človeški obstoj, morata biti glavni lastnosti etičnega sklepanja previdnost in preudarnost.'

Etično presojanje večine ljudi temelji na načelih, izhajajočih iz njihove kulture ali religije. Vendar pa tovrstna načela ne zmanjšujejo potrebe po določenih metodah etičnega sklepanja. V realnem svetu namreč pogosto prihaja do situacij, v katerih sta si dve ali več pozitivnih etičnih načel v *konfliktu* (Woodward, 1990). Načeli 'Ne ubijaj!' in 'Ne laži!' sta si tako na primer v konfliktu, kadar je le z lažjo možno preprečiti uboj. Za knjižničarstvo bolj relevanten primer je pogost konflikt med pravico do zasebnosti in načelom svobodnega pretoka informacij in idej.

Da bi prišli do smiselnih etičnih načel, potrebujemo etično teorijo. Uporabljamo jo lahko pri evalvaciji etičnih načel in konkretnih dejanj oziroma ravnanj. Obstajata dva pomembnejša tipa etičnih teorij, ki pogosto, vendar ne vselej, privedeta do enakih rezultatov (Woodward, 1990):

- prvi tip teorij temelji na posledicah, zato tovrstne teorije pogosto imenujemo *konsekvencialistične teorije*,
- *deontologija* kot drugi tip etičnih teorij pa temelji na sistemu pravic in dolžnosti posameznika.

Obstaja več različic *konsekvencializma*. Med seboj se razlikujejo po tem, kdo je vanje vključen (katere strani) in katere posledice so določene kot zaželene. Če iščemo najugodnejše posledice za vse, razen zase, smo altruisti; če iščemo najugodnejše posledice za vse, vključno s sabo, smo utilitaristi; in če iščemo najugodnejše posledice in pri tem mislimo samo nase, smo egoisti. Glede zaželenosti posledic obstaja splošni konsenz, da so to tiste posledice, ki povzročajo dolgotrajno blagostanje (v nasprotju s kratkotrajnim). Vendar pa o tem, kaj je dolgotrajno blagostanje, ni enotnega mnenja (Woodward, 1990).

Utilitarizem je etični nazor, ki trdi, da je korist osnova morale. Pri sprejemanju odločitev je zato potrebno pretehtati vse možne učinke nekega ravnanja

ali dejanja in ga izpeljati le, če so predvidene posledice družbeno optimalne. Po Millu in Benthamu (c.f. Gremmels, 1991) je korist optimalna, kadar je največja za največje število ljudi. Ravnanje, presojano po utilitarističnih teorijah, je neetično, če prinaša osebno okoriščenje na račun drugih, ali če ne privede do zelenega cilja (c.f. Watson, Pitt, 1993). Nedavno izpeljana različica utilitarizma trdi, da ima dejanje oziroma ravnanje moralne posledice le v primeru, če kakorkoli vpliva na blagostanje drugih.

Na povsem drugačnih osnovah temelji egoizem, ki ga kot sprejemljivo etično teorijo marsikdo ne priznava, češ da ta teorija upošteva le blagostanje posameznika, ostale pa pušča ob strani. Vsak prosvetljen egoist pa slej ko prej pride do spoznanja, da je za lastno srečo potrebno gojiti tudi srečo drugih. V obrambo egoizma nekateri avtorji navajajo, da je to edina etična teorija, ki je zmožna odgovoriti na vprašanje, ki se je zdelo izredno pomembno že Starim Grkom: 'Zakaj naj bi bil moralen?' Samo egoist lahko odgovori, da je biti moralen ravnanje, usmerjeno v lastno dobro oziroma lastno korist (Woodward, 1990).

Deontologija izvira iz Stare Grčije, kjer se je moralni značaj človeka ocenjeval glede na to, kako dobro ali slabo je ta izvajal dolžnosti, ki mu jih je nalagal njegov družbeni položaj. Dolžnosti patricija, žene ali sužnja so se med seboj močno razlikovale. Sokrata so zato zanimale splošne dolžnosti državljana, luterani in kalvinisti pa so nekoliko kasneje ugibali o tem, izvrševanje katerih dolžnosti lahko bog zahteva od človeka. Kakorkoli že, danes je deontologija najtesneje povezana s filozofijo Immanuela Kanta (Woodward, 1990).

Kant je že v svojih zgodnjih razmišljanjih prišel do spoznanja, da je brezpozojno dobro ali prav samo tisto, kar je storjeno dobronamerno. Človek, ki je ravnal dobronamerno, je ravnal prav, četudi so se posledice njegovega ravnanja izkazale kot negativne ali škodljive. Dobronamernost je Kant pogojeval z ravnanjem v skladu z moralnim zakonom oziroma t.i. *kategoričnim imperativom*, ki ga je formuliral na štiri načine. Najbolj znana formulacija kategoričnega imperativa je verjetno naslednja: 'Ravnaj tako, kot bi si vedno lahko želel, da bi tudi drugi ravnali.' Če si za določeno ravnanje tega ne moremo vedno želeli, moramo privzeti nasprotno maksimo (življensko pravilo) (Woodward, 1990).

Poleg Kantove obstajajo tudi druge oblike deontologije. Recimo teorija pravic, ki temelji na predpostavki, da obstajajo določene fundamentalne pravice posameznika, ki jih s svojim ravnanjem ne smemo kršiti (c.f. Watson, Pitt, 1993). Teorija pravic nudi osnovo za zaščito življenja, svobode in lastnine (Gremmels, 1991). Nekatere osnovne človekove pravice so: pravica do življenja, pravica do svobodnega odločanja, intelektualna svoboda, pravica do zasebnosti, svoboda verskega prepričanja, pravica do svobode govora, pravica do združevanja in komuniciranja, pravica do zasebne lastnine... Na tovrstnih pravicah in iz njih izhajajočih dolžnostih posameznika navadno

temeljijo državne ustave, njihovo upoštevanje, izvajanje in varovanje pa je glavni pokazatelj demokratičnosti posamezne družbe (Woodward, 1990).

3. Kodeks profesionalne etike

Bekker (c.f. Finks, Sokefeld, 1993) je etični kodeks definiral kot izjavo o idealih in pravilih poklicnega (v nasprotju z osebnim) vedenja. To izjavo naj bi kot smernico svojega delovanja sprejeli in se ji prilagodili vsi pripadniki določene funkcionalne skupine.

Etični kodeks, ki v praksi dejansko zaživi, je po mnenju nekaterih avtorjev (Bekker - c.f. Finks, Sokefeld, 1993; Stichler, 1992; Bellardo, 1992; Blixrud, Sawyer, 1984; Šircelj, 1989, 1991) pomemben indikator obstoja profesije. Finks in Sokefeld (1993) navajata naslednje pogoje, ki morajo biti izpolnjeni, da lahko govorimo o profesiji:

- visokošolsko izobraževanje
- prevladovanje intelektualnih nad neintelektualnimi opravili
- ekspertiza (sestavlja jo teoretično in hevristično znanje)
- servisna orientacija in izvajanje družbeno pomembne dejavnosti
- altruistično delovanje in samomotivacija ter
- avtonomija.

Javnost je določenim poklicem (medicina, pravo) profesionalni status že zdavnaj priznala, drugi si ga še ustvarjajo. Pri tem ima pomembno vlogo tudi zaupanje javnosti do delovanja neke profesije, ki si ga le-ta ustvarja s svojimi regulativi.

Regulativ priznane profesije navadno zajema (Finks, Sokefeld, 1993):

- restriktivno obravnavanje prihoda novincev v profesijo
- priporočila, spričevala in registracijo novincev
- pridobitev licence
- standarde delovanja agencij oziroma organizacij in
- etične standarde.

Etična narava standardov vedenja običajno presega uzakonjene norme ali v družbi splošno sprejete moralne vrednote. Standardi, ki si jih profesija zastavi in se jim podredi, reflektirajo stopnjo njene pripravljenosti za prevzem odgovornosti do javnosti. Profesionalni etični standardi se od tistih, ki jih sprejema javnost (moralni - vrednostni sistem), v splošnem ne razlikujejo, razlikuje se lahko le moč poudarka na določenih načelih (Bellardo, 1992).

Po mnenju Stichlerja (1992) je med definitivne značilnosti profesije potrebno šteti tudi sposobnost samokontrole. Profesionalni etični kodeks pa je zanj javno razkritje etičnih načel, ki predstavljajo osnovo samokontrole profesije. Ni dovolj, da kodeks profesionalne etike jasno artikulira ideale in odgovornost pripadnikov profesije. Da bi bil kaj več kot le propagandno gradivo ali 'public relations', mora biti uveljavljiv in zavezujoč. To pa nadalje pomeni, da morajo biti pripadniki profesije organizirani na tak način, da je samokontrola sploh izvedljiva. Stichler ugotavlja, da je kodeks profesionalne etike žal prepogosto le sredstvo za doseganje javnega priznanja profesionalnega statusa in avtonomije profesije. Njegov osnovni namen pa še zdaleč ne bi smel biti le to, temveč predvsem zaščita javnosti pred samovoljo, zlorabami in nepravilnostmi v delovanju neke profesije (Usherwood, 1981).

Klasifikacijo etičnih kodeksov je glede na vrste oziroma sklope razlik med njimi podal Robert Barnes (1990). Navaja štiri sklope razlik, in sicer glede na:

- koncepcijo
- uporabo
- stopnjo specifičnosti vsebine in
- namembnost.

Prva vrsta razlik med etičnimi kodeksi se kaže v sami koncepciji etičnega kodeksa. Splošno sprejeta zasnova etičnega kodeksa je t.i. *imperativni kodeks*. Imperativni zato, ker zajema niz zavezujočih pravil ali etičnih 'zakonov', ki uravnavajo moralno vedenje v okviru določene stroke. S takšnim kodeksom je povezano vprašanje sankcioniranja kršitev in ustanovitve telesa (častnega razsodišča) znotraj stroke, pristojnega za izvrševanje sankcij.

Na povsem drugačnem konceptu temelji etični kodeks, katerega vsebina je neke vrste desiderata. Imenujemo ga lahko *priporočilni* ali *usmerjevalni* kodeks, saj zajema zbirko idealov, ki naj bi pripadnike stroke vodili pri njihovem vsakdanjem delu.

Drugi sklop razlik izhaja iz vprašanja uporabe etičnega kodeksa. Splošno sprejet pogled predpostavlja njegovo uporabo v smislu razreševanja etičnih vprašanj. Takšen kodeks lahko razumemo kot nekakšen etični slovar - 'vseved', ki ga uporabljamo za razreševanje etično spornih ravnanj oziroma za determiniranje ustreznih akcij glede na dano situacijo. Imenujemo ga lahko *definitivni etični kodeks*, saj so njegova pravila dokončna in v času njegove veljave stalna. Prav to pa je po mnenju mnogih avtorjev (Capurro, 1985; Schwarz, 1979; Koster, 1992; Adam, 1991), ki se ukvarjajo z etiko, aplicirano na knjižnično informacijsko področje, sporno in v osnovi neetično. Neetično zato, ker preprečuje moralno avtonomnost posameznika, sporno pa zato, ker je po njihovem mnenju morala relativna in izrazito nezanesljiva, kar preprečuje absolutni uspeh njene formalizacije oziroma kodifikacije.

Nasprotni pogled vidi v etičnem kodeksu zaupanja vrednega svetovalca, ki ga je možno konzultirati in na podlagi prepričljivosti njegovih nasvetov izbrati najustreznejšo lastno odločitev.

Drugi sklop razlik med etičnimi kodeksi je povezan s prvim, vendar mu ni povsem enak. Funkcija imperativnega kodeksa še zdaleč ni samo svetovalna, njegova pravila so definitivna. Vendar pa - obratno - definitivni kodeks ni nujno imperativen. Zbirko idealov lahko namreč obravnavamo tudi v definitivnem smislu.

Tretja vrsta razlik med kodeksi se navezuje na stopnjo specifičnosti njihove vsebine. Kodeks profesionalne etike lahko zajema le splošna etična načela določene stroke in prepusti dedukcijo posamezniku. Približuje pa se lahko tudi drugemu ekstremu, pri katerem je nivo tako specifičen, da je kodeks sposoben opredeliti in razreševati večino možnih, predvidljivih etičnih dilem v stroki.

Z obema pristopoma so povezane resne težave. Splošna etična načela so v realnem svetu pogosto povsem nekoristna. Običajno namreč ni vprašanje, ali jih upoštevati, temveč, kako jih upoštevati - kateremu splošnemu pozitivnemu etičnemu načelu dati prednost pred drugim, ko med njimi prihaja do konfliktov. Koster (1992) s tem v zvezi navaja Shafferja, ki pravi, da zanimivi in zahtevni etični problemi niso tisti, pri katerih izbiramo med dobrim in zlim, temveč tisti, pri katerih se moramo odločati med dobrim in dobrim. Pri drugem pristopu pa se srečamo s problemom, kako predvideti vse možne situacije, v katerih se lahko pojavijo etične dileme in kako podati vse etično sprejemljive rešitve. Tudi če bi bilo to izvedljivo, se lahko vprašamo, kdo lahko uporablja tako obsežen etični kodeks in kako.

Četrty sklop razlik med etičnimi kodeksi se navezuje na vprašanje, komu je kodeks namenjen in čigavim interesom služi - profesiji, njenim pripadnikom ali javnosti. Etični kodeks je lahko namenjen le pripadnikom profesije, javnosti zunaj nje ali - kar se zdi najbolj ustrezno - obema omenjenima skupinama. Kodeks, ki upošteva zadnji princip, ukazuje, svetuje in poučuje pripadnike profesije, hkrati pa eksplicitno naznanja, kaj javnost sme in česa ne pričakovati od profesije in njenih članov. Ker strokovnjaka njegova ekspertiza avtomatsko postavlja v privilegiran položaj, je omenjena funkcija etičnega kodeksa zelo pomembna. O vsebini etičnega kodeksa določene profesije je zato potrebno obvestiti javnost in ji tako omogočiti vpogled v obseg in kvaliteto uslug, do katerih ima pravico (Usherwood, 1981).

Avtorji, ki se ukvarjajo z aplikativno etiko, navajajo razloge za in proti etičnim kodeksom. Tako na primer Schwarz (c.f. Capurro, 1985) ugotavlja, da so kodeksi nagnjeni k posploševanju in poenostavljanju etičnih vprašanj, da so po eni strani nedoločni in po drugi togi. Dejanske življenjske situacije vpenjajo v izredno ozek okvir moralnih norm in vrednot, dinamično moral-

nost transformirajo v statično. Po njegovem mnenju je bistvena slabost etičnih kodeksov v tem, da niso zmožni zajeti bistva etičnih vidikov že zato, ker se etike zaradi njenega kompleksnega in relativnega značaja enostavno ne da kodificirati. Etično presojanje je rezultat začasnih argumentov, povezanih s specifično življenjsko situacijo in zato vedno odprto za nadaljnjo diskusijo. Etična načela niso brezpogojna in jih ne moremo in ne smemo obravnavati na enak način kot zakone (Rubin, 1991). Izpod Schwarzevega peresa prihaja tudi naslednji znani stavek: 'Etični standardi so brezpredmetni, saj moralnim niso potrebni, nemoralni pa se jih tako in tako ne drže.' Ključno vprašanje aplikativne etike zato po nekaterih avtorjih (Schwarz - c.f. Capurro, 1985; Koster, 1992; Barnes, 1990; Bellardo, 1992) ni le izdelava kodeksa profesionalne etike, temveč vprašanje ozaveščanja etičnih vprašanj in vrednot določene profesionalne skupine ter refleksija te zavesti v vsakdanjem delu. Učinkoviti sredstvi za doseg tega cilja sta predvsem:

- obravnava profesionalne etike v okviru formalnega izobraževanja (Bellardo (1992) ugotavlja, da je pomanjkanje jasnih idej, kako se lotiti etičnih dilem, posledica neustrezne ali pomanjkljive etične izobrazbe) in
- publiciranje dokumentov z etično vsebino, med njimi tudi etičnih kodeksov.

Določitev vrednostnega sistema profesije, izhajajočega iz njene funkcije in vloge v družbi, je tudi po Kosterju (1992) bistvenega pomena za uspešno obravnavo z določeno profesijo povezanih etičnih vprašanj. Isto je na nekoliko drugačen način že v zgodnjih 60. letih povedal Josi Ortega y Gasset (1961). Po njem lahko poslanstvo knjižničarjev prepoznamo iz družbenih potreb, ki naj bi jih ta profesija zadovoljevala.

Kakšne so vrednote knjižnično informacijske profesije in posledično, kakšna je knjižnično informacijska etika? Etika znanja oziroma videnja - etika knjižnično informacijske znanosti - je ali bi vsaj morala biti etika individualne in kolektivne odgovornosti do znanja, pogojev njegovega ustvarjanja, komunikacije in uporabe (Capurro, 1985). Ali po Bekkerju (c.f. Finks, Soekefeld, 1993): etika optimizacije vrednosti zapisanih informacij za človeštvo. In ker v post-industrijski dobi znanje vse bolj pridobiva pomen (govorimo celo o informacijski družbi), je tudi knjižnično informacijska dejavnost družbeno vse bolj nepogrešljiva, pa če ji to priznavamo ali ne (glej Šircelj, 1989).

Če je znanje moč, kako nadzirati to moč v interesu pravičnosti, enakopravnosti in dobrega? Kdo je lahko lastnik informacij kot surovine znanja (Kent, 1979) in kdo ima pravico, da jih nadzira in z njimi manipulira? Ali morajo tudi knjižnično informacijski delavci prevzeti svoj del odgovornosti do posledic bolj ali manj modre uporabe znanja? To so vprašanja, ki bodo (če še niso) v ospredju knjižnično informacijske diskusije o etiki (Kochen, 1987; Gremmels, 1991).

Po Capurru (1985) potrebujemo na področju knjižnično informacijske znanosti preudarno etiko, ki je komunikativna in evolucijska. Komunikativna etika razrešuje etična vprašanja s komunikacijo, argumentacijo. Evolucijska (ali hermenevtična, dinamična) etika pa predpostavlja nezanesljivost in nedorečenost etičnih načel, zato jih vedno znova kritično vrednoti, pač glede na kompleksnost in omejitve konkretnih situacij.

4. Knjižnično informacijska etika

Knjižnično informacijsko etiko lahko obravnavamo glede na vrste vrednot, ki se v knjižnično informacijski dejavnosti pojavljajo. Tako Koster (1992) govori o štirih vrstah vrednot, ki so v realnem svetu pogosto kontradiktorne:

1. profesionalne vrednote
2. širše družbene vrednote
3. osebne vrednote knjižnično informacijskih delavcev in
4. vrednote drugih (uporabnikov, institucij itd.).

Lahko pa jo obravnavamo tudi v sklopu različnih odnosov, in sicer:

- odnosa do knjižničnega gradiva (informacij), njihovih ustvarjalcev in uporabnikov
- odnosa do sodelavcev
- odnosa do profesije in
- odnosa do materialnih sredstev, delovnih pripomočkov ipd. (poslovna in finančna etika).

V odnosu do knjižničnega gradiva - informacij in njihovih ustvarjalcev ter uporabnikov lahko govorimo o štirih pomembnih etičnih načelih, ki jih lahko po Kosterjevi delitvi prištevamo k profesionalnim knjižnično informacijskim vrednotam:

- načelo splošne in enakopravne dostopnosti informacij
- načelo objektivnosti oziroma nepristranskosti
- načelo zasebnosti in zaupnosti informacij in
- načelo varovanja intelektualne lastnine (avtorsko pravo).

Nekateri avtorji (Usherwood, 1981; Preer, 1991; Shaver, Hewison, Wykoff, 1985; Lanier, Boice, 1983; Finks, 1991) temu dodajajo še načelo kompetence, ki jo po mojem mnenju v osnovi regulirajo druga sredstva in ne etični kodeksi.

Omenjena štiri načela predstavljajo bistvo knjižnično informacijskih etičnih kodeksov, zato si jih bomo v nadaljevanju podrobneje ogledali. Zajeta so tudi v okviru Splošne deklaracije o človekovih pravicah (npr. intelektualna svoboda) in v okviru državnih zakonodaj (npr. Zakon o varstvu osebnih podat-

kov, Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah). Ostali trije sklopi odnosov zajemajo v osnovi samo po sebi umevna načela, povezana z etiko medčloveških odnosov, poslovno in finančno etiko in odgovornostjo strokovnjaka do lastne profesije.

4.1. Načelo splošne in enakopravne dostopnosti informacij

Splošen in enakopraven dostop do informacij je izjemna, vendar nerealna profesionalna vrednota knjižnično informacijske stroke (Bellardo, 1992). Njegovo zagotavljanje, kot ena izmed dolžnosti knjižnično informacijskih delavcev, postaja z uvajanjem informacijske tehnologije vse bolj ideal in vse manj realnost. Uporaba informacijske tehnologije zaradi različnih ekonomskih možnosti namreč še povečuje razkorak med informacijsko bogatimi in informacijsko revnimi narodi. Nekateri avtorji (Capurro, 1985; Kostrewski, Oppenheim, 1980) s tem v zvezi govorijo celo o informacijskem imperializmu. Druga možnost za diskriminacijo uporabnikov informacij, ki je prav tako finančne narave, izhaja iz politike zaračunavanja informacijskih uslug v knjižnicah. Cene uslug naj ne bi bile diskriminatorne (Capurro, 1985).

Poleg ekonomskih razlogov je svoboden pretok - komunikacija informacij in idej - lahko oviran tudi iz:

- političnih in ideoloških razlogov (sprejetje restriktivne zakonodaje)
- ekonomskih interesov (preprečevanje dostopa do družbeno pomembnih in občutljivih informacij s strani vplivnih skupin, industrije, vlade itd.)
- osebnih in svetovnonazorskih razlogov oziroma interesov.

Knjižnično informacijski delavec se mora upreti poskusom omejevanja pretoka informacij in idej, pri čemer ga mora podpreti njegovo profesionalno združenje (Usherwood, 1981).

Pravica posameznika do informacij (pravica vedeti) je pogosto v konfliktu s pravico do zasebnosti ali pravico do intelektualne lastnine (Woodward, 1989). Pri tem ne gre le za zaupnost osebnih podatkov, temveč za kakršnekoli informacije - posameznik ali skupina se lahko svobodno odločata (v kolikor je to legalno in legitimno), katere informacije dati v obtok, in katerih ne. Velik delež informacij ni namenjen javni uporabi, zato tudi niso javno objavljene. Takšne informacije imajo lahko lastninsko naravo, kar zahteva spoštovanje lastninskih pravic.

Nepogrešljivo načelo knjižnično informacijske profesionalne etike je zavezanost intelektualni svobodi. Le-ta se kaže v zagovarjanju in zagotavljanju prostega pretoka informacij in idej in v zavračanju kakršnihkoli poskusov cenzuriranja gradiva oziroma informacij s strani posameznikov ali skupin (Heckart, 1991). Večina etičnih kodeksov in drugih izjav knjižnično informacijske stroke (npr. ALA's Code of Ethics, The Library Bill of Rights, Freedom

to Read itd.) eksplicitno naznanja potrebo po dostopnosti do najširše različnosti pogledov in idej, vključno s tistimi, ki za večino niso sprejemljive ter neetičnost cenzuriranja informacij, pa naj gre pri tem za cenzuro s strani države, drugih vplivnih skupin ali knjižnice same.

Do cenzure lahko prihaja v različnih knjižnično informacijskih opravilih, zlasti pa pri izboru gradiva in pri njegovi diseminaciji. Pri slednjem raje kot o cenzuri govorimo o pristranskosti (kdo ima pravico do katerih informacij in zakaj) (Woodward, 1989), kar pa je že predmet načela objektivnosti oziroma nepristranskosti, ki ga bomo obravnavali kasneje.

Oglejmo si sedaj področje izbora knjižničnega gradiva.

V kontekstu intelektualne svobode so pogledi na izbor knjižničnega gradiva različni. Preden si jih ogledamo, moramo definirati pojem intelektualne svobode. V najširšem smislu pomeni intelektualna svoboda tako pravico do intelektualnih dosežkov drugih, kot pravico do širjenja lastnih intelektualnih dosežkov, pri čemer le-ti zajemajo pisna in ustna (pogovori, govori) dela in različne umetniške forme, ki se uporabljajo za komunikacijo idej (Woodward, 1990). V Intellectual Freedom Manual (c.f. Stichler, 1992) prav tako najdemo dvojno definicijo intelektualne svobode: (1) 'je pravica posameznika do lastnih stališč in njihovega izražanja.' in (2) 'je pravica posameznika do neomejenega dostopa do kakršnihkoli informacij in idej.'

Definicije intelektualne svobode so v splošnem neenotne, toge in tako široke, da zahtevajo nemogoče. Razumemo jih lahko na dva ekstremna načina, ki tvorita osnovo različnim pristopom k izboru knjižničnega gradiva (Stichler, 1992):

1. način: intelektualna svoboda je pravica do popolne odsotnosti intelektualnih omejitev in
2. način: intelektualna svoboda pomeni promocijo intelektualnih dosežkov, ki prispevajo k razvoju in oplemenitvi človeškega življenja.

Izhajajoč iz prvega načina razumevanja intelektualne svobode, je dolžnost knjižnice, dati ljudem gradivo, informacije, ki jih zahtevajo. Ta pristop zavrača kakršnokoli cenzuro, ki bi škodovala željam uporabnikov. Teoretično pomeni, da je knjižnična zbirka v celoti odsev želja in informacijskih zahtev uporabniške populacije knjižnice, ki pa niso prepričljivo merilo kvalitete. Kulturna in izobraževalna vloga knjižnice je zato lahko vprašljiva.

Drugi, spet ekstremni in morda še bolj delikaten pristop temelji na prepričanju, da je ljudem potrebno ponuditi gradivo, ki bi ga naj brali (priporočljivo gradivo). Pri tem se postavlja vprašanje, ali so knjižnično informacijski delavci res pristojni za odločanje o tem, katero gradivo in informacije prispe-

vajo k razvoju in oplemenitvi človeškega življenja. Izbor knjižničnega gradiva je po tem pristopu pretirano podvržen samovoljnim, poljubnim in subjektivnim kriterijem.

Ustreznost tretjega pristopa, ki predstavlja srednjo pot med obema zgoraj obravnavanima ekstremoma, je poudaril Merritt (c.f. Stichler, 1992). Izbor gradiva naj bi temeljil na naslednjem vodilu: 'Izbran dokument pozitivno prispeva k celotni knjižnični zbirki in je potencialno relevanten za določen delež uporabniške populacije knjižnice.' Takšna nabavna politika temelji na evalvaciji informacijskih potreb uporabnikov, torej na raziskavah, ki jih poznamo pod nazivom študije uporabnikov. Njen namen je prispevati k družbenemu blagostanju, rasti znanja in liberalno informirani javnosti.

Vprašanje cenzure v knjižnicah se najpogosteje zastavlja v zvezi s pornografskim gradivom in gradivom, ki spodbuja nestrpnost do rasne, etnične, verske, ideološke, spolne idr. drugačnosti. Govorimo o t.i. paternalistični (zaščitniški) cenzuri, katere osnovna predpostavka je, da je za družbo kot celoto in pogosto tudi za posameznika bolje, da ni izpostavljen določenim idejam, četudi je na njih delček resnice (Woodward, 1990). Pred 'neustreznimi' idejami ščitijo javnost državni zakoni, ki prepovedujejo publiciranje družbeno nevarnega gradiva, zato morda nima pravega smisla nalagati funkcijo cenzorja tudi knjižnici.

4.2. Načelo objektivnosti, nepristranskosti

Gre za načelo, ki pride v poštev pri večini knjižnično informacijskih opravil: pri zbiranju, shranjevanju, organizaciji in diseminaciji informacij oziroma dokumentov (Bellardo, 1992).

O pristranskosti v procesu zbiranja (izbora) dokumentov smo govorili v okviru prejšnjega načela. Pristranskost - zavedna ali nezavedna - pa se načeloma pojavlja tudi pri formalni ali vsebinski obdelavi gradiva (klasifikacija, izdelava izvlečkov, intelektualno indeksiranje - glej Cleverdonove (1984) ugotovitve o nekonsistentnosti ročnih analiz) in v procesu njegovega posredovanja uporabnikom.

Obstajajo teorije, ki zagovarjajo tezo, da objektivnost sploh ni možna, da je človeška narava podvržena vrednotam in predsodkom, iz česar izhaja, da je tudi vse njegovo delovanje v osnovi neobjektivno (glej Gremmels, 1991). K omenjeni tezi se bomo nekoliko kasneje še vrnili.

Vprašanje objektivnosti, nepristranskosti se v literaturi najpogosteje obravnava v okviru posredovanja informacij, torej referenčne etike. Večina informacijskih zahtev uporabnikov nima etičnih razsežnosti, tiste, ki pa jih v to skupino vendarle lahko uvrstimo, pa Gremmels (1991) deli v tri kategorije:

- informacijske zahteve, ki reflektirajo možen konflikt med uporabnikovimi interesi in interesi družbe (Kochen (1987) navaja primere, kot so poizvedovanje po informacijah na temo preprodaje mamil, izdelave orožja, načinov zastрупitve vodnih virov, učinkovitih načinov mednarodnega terorizma ipd.)
- informacijske zahteve, ki reflektirajo možen konflikt med uporabnikovimi interesi in interesi knjižnice (interes knjižnice je, da se izogne morebitnim negativnim posledicam napačnih informacij na zdravstvena ali pravna vprašanja; asistenco pri posredovanju tovrstnih informacij je veliko javnih knjižnic v ZDA že omejilo)
- informacijske zahteve, ki reflektirajo možen konflikt med uporabnikovimi interesi in vrednotami (načeli, prepričanju) knjižničarja, informatorja (razkorak med uporabnikovim in knjižničarjevim stališčem do vprašanja abortusa, samomora, spolne usmerjenosti ipd.).

Druga razčlenitev informacijskih zahtev uporabnikov temelji na vprašanju uporabe informacij. Informacijske zahteve lahko imajo 'čisto' ali 'aplikativno' naravo. Drugače povedano, uporabnikovi informacijski interesi so lahko kognitivni ali namenjeni praktični uporabi (Gremmels, 1991). Prepoznavanje dejanskih namenov uporabe želenih informacij posega v osebne sfere, zato je tovrstno 'zasliševanje' v knjižnici lahko vprašljivo.

Tradicionalno stališče do referenčne etike je staro že dobra tri desetletja. Njegov prvi zagovornik - Fosskett (c.f. Gremmels, 1991) je že v naslovu svojega znanega dela (*The creed of the librarian: no politics, no religion, no morals*) povedal, da lahko knjižnice enakovredno služijo vsem svojim uporabnikom le, če so politično, versko, moralno ipd. neopredeljene. Dolžnost knjižnic je zagotavljati prost pretok informacij in idej ne glede na namen in posledice njihove uporabe. Osebne vrednote knjižničarja, knjižnice ali družbe kot celote v informacijskem procesu ne smejo igrati nikakršne vloge. Etične odločitve in odgovornost za posledice uporabe informacij morajo nositi uporabniki sami. Ta zapoved velja tudi tedaj, ko je knjižničar prepričan v neustreznost (nemoralnost) uporabe posredovanih informacij (Gremmels, 1991). Takšno stališče je zajeto tudi v večini knjižnično informacijskih etičnih kodeksov, pri čemer nekateri (npr. finski) eksplicitno naznanjajo, da knjižnično informacijski delavci niso odgovorni za interpretacije ali dejanja uporabnikov, ki jih spodbuja uporaba posredovanih informacij (Rosenqvist, 1986).

Sredi 70. let se začno stališča do referenčne etike ali vloge osebnih in drugih prepričanj knjižničarja (informatorja) v procesu posredovanja informacij razhajati. Pobudnik 'vstaje' proti tako neprizadetemu odnosu knjižnično informacijskih delavcev do etičnih razsežnosti uporabe informacij (v literaturi za tradicionalno stališče najdemo tudi izraz 'roke proč' pristop) je bil tedaj Robert Hauptman. Svoj pohod proti tradicionalnemu stališču do referenčne etike je začel z danes znanim eksperimentom poizvedovanja po

informacijah na temo izdelave eksploziva, s katerim naj bi razstrelil neko predmestno hišo. Zgrožen nad rezultati eksperimenta (knjižničarji njegove zahteve niso obravnavali v etičnem kontekstu in mu voljno preskrbeli informacije) je zavrnil ekstremno tradicionalno stališče, da osebna prepričanja pod nikakršnimi pogoji ne smejo vplivati na profesionalne dolžnosti knjižničarja in se zavzel za pravico do sprejemanja individualnih etičnih odločitev, pri čemer nosi knjižničar vso odgovornost zanje. Te odločitve naj bi služile višjim družbenim interesom, splošnemu družbenemu blagostanju (Koster, 1992).

V javni polemiki, ki se vleče vse od konca 70. let in katere povzetek je lepo podal Koster (1992), Hauptmanu oponira John Swan, ki se pridružuje že znanemu Foscettovemu stališču. Oba avtorja - vsak s svojimi pristaši in nasprotniki - sta svoje argumente skozi čas omilila, osnovno nasprotje med njima pa še vedno ostaja naslednje: Ali obstajajo situacije, ko bi bilo preudarno (celo bolj etično) dati prednost kateremu drugemu etičnemu načelu kot sicer splošno sprejemljivemu načelu prostega pretoka informacij in idej? (Hauptman, 1988).

Obe stališči sta danes še vedno živi. Nasprotniki Hauptmanovega oziroma zagovorniki Foscett-Swanovega stališča (Crowe, Anthes, 1988, Broderick, 1993) zlasti poudarjajo dejstvo, da informirati se o določenem dejanju nujno ne pomeni tudi njegovega izvajanja. Broderickova (1993), ki govori o vlogi osebnih prepričanj pri gradnji knjižničnih zbirk in posredovanju gradiva v javnih knjižnicah pa ugotavlja, da je zadnjih nekaj desetletij prineslo toliko družbenih sprememb, priznavanja opcij, ki še do nedavnega niso bile sprejemljive (npr. različnost v spolni usmerjenosti, odnosu do življenja, abortusa, vlogi žensk v družbi itd.) in ob knjižnicah toliko drugih komunikacijskih možnosti, da absolutni uspeh cenzuriranja informacij nikakor ni več možen. Zato tudi njegovo izvajanje nima nobenega, zlasti pa ne širšega družbenega smisla.

Pristaši nasprotnega stališča (Kochen, 1987; Gremmels, 1991) pa izhajajo predvsem iz kritike temelja tradicionalnega stališča do referenčne etike - objektivnosti in profesionalne nevtralnosti. Trditev, da je knjižnično informacijska profesija imuna za družbeno-politične razmere in dogodke, je po Gremmelsu (1991) nerealna. Nobena profesionalna skupina se namreč ne razvija ločeno od širših družbenih pojavov. Profesije tudi ne tvorijo ljudje, osvobojeni vrednot in predsodkov, temveč ljudje z razvitim in konkretnim sistemom vrednot, ki ga je od ustoličene profesionalne ideologije nemogoče ločevati. Nevtralnost in objektivnost (zanikanje vrednot) je zato napačna predpostavka, njeno zagovarjanje pa je slepljenje samega sebe, je iluzija (Bellardo, 1992; Adam, 1991; Gremmels, 1991). Knjižnično informacijska realnost je kompleksna in interaktivna. Informacijski proces vključuje knjižničarja, uporabnika in informacije in nihče izmed njih ni osvobojen vrednot in tudi ne neodvisen od drugega. Subjektivnost ni edina in tudi ne

najbolj primerna oznaka realnosti, boljši koncept je po Lincolnu in Kelmanu (c.f. Gremmels, 1991) vidik ali pogled. Relativnost pa je, kot je bilo do sedaj že večkrat poudarjeno, bistvena značilnost etičnega sklepanja, zato naslonitev na objektivnost ne prinaša razreševanja etičnih vprašanj, temveč njihovo spregledovanje ali prenašanje na pleča drugih. Knjižnično informacijski delavci pa naj bi po mnenju omenjenih avtorjev skupaj z drugimi profesionalnimi skupinami delili odgovornost do družbenih posledic uporabe znanja in prispevali k splošnemu družbenemu blagostanju.

Tako kot ne moremo z zanesljivostjo trditi, da je edino pravilno absolutno upoštevanje profesionalne vrednote prostega pretoka informacij in idej, tudi ne moremo vedno trditi, da upoštevanje osebnih, družbenih in drugih vrednot v nobeni situaciji ni relevantno (Koster, 1992). Potrebno je previdno in preudarno sklepanje, ki na najboljši možni način razreši obstoječe konflikte med različnimi vrednotami dane situacije.

4.3. Načelo zasebnosti in zaupnosti informacij

Schwarz (c.f. Capurro, 1985) je zasebnost definiral kot pravico posameznika, da se sam odloči, katere informacije bo uporabil in katerim omogočil komunikacijo ter obvezo drugih, da upoštevajo to pravico. Knjižnično informacijski delavci so odgovorni za informacije, s katerimi upravljajo, zlasti pa so obvezani ščititi osebne podatke o ustvarjalcih in uporabnikih informacij pred internimi in eksternimi pritiski in morebitnimi zlorabami njihove zasebne in diskretne narave (Capurro, 1985). Zaupne informacije, ki jih ščiti tudi Zakon o varstvu osebnih podatkov, morajo ostati tajne, razen če na njihovo razkritje eksplicitno pristane dotični posameznik ali če le-to zahteva kateri izmed zakonov (Finks, 1991). Informacije o uporabnikih knjižnice (zajemajo jih seznam članov, računalniška ali ročna evidenca izposoje, zapisi o online poizvedbah itd.) morajo biti ustrezno shranjene in zaščitene in po obdobju, ko za knjižnično poslovanje niso več potrebne, uničene (Bellardo, 1992). Omejitve interne dostopnosti do osebnih podatkov morajo biti eksplicitno definirane (Preer, 1991).

Pomembno vprašanej knjižnično informacijske stroke je lastništvo informacij. S tem v zvezi se zastavljajo vprašanja zasebnih nasproti javnim zbirkam, vprašanje javnih služb in njihove obveze do informiranja javnosti ipd. (Woodward, 1989).

4.4. Načelo varovanja intelektualne lastnine

Intelektualno lastnino ščiti patentiranje izumov in Zakon o avtorski pravici (copyright) (glej Trampuž, 1991). Slednji med intelektualne stvaritve šteje: pisna in govorna dela, dramska, koreografska in glasbena dela, kinemato-

grafska dela, dela s področja slikarstva, kiparstva, arhitekture, grafike, industrijskega oblikovanja in uporabne umetnosti, fotografska in kartografska dela, načrte, skice in računalniške programe. Vsa ta dela so avtorsko zaščitena, lastnik avtorske pravice pa je lahko fizična ali pravna oseba. Avtorska pravica zajema premoženjske (materialne) in osebne (moralne) avtorske pravice. Prve so časovno omejene in pomenijo pravico avtorja (in samo njega) do izkoriščanja lastnega dela, druge pa so časovno neomejene in pomenijo avtorjevo pravico, da ga priznajo in navedejo kot avtorja dela, da se upre skazitvi, okrnitvi ali kateri drugi spremembi svojega dela, ki z njegove strani ni bila odobrena ter žalitvam časti in ugleda.

Zakoni, ki obravnavajo intelektualno lastnino, pa poleg zaščite avtorskih pravic spodbujajo tudi diseminacijo intelektualnih del v korist družbe. Nadzor nad legalnostjo distribucije intelektualnih dosežkov (zlasti pisnih in elektronskih) je z razvojem reprodukcije tehnologije zelo otežen. Uretničevanje lastninskih pravic je zato bolj kot od legalnega sistema samega odvisno od družbene zavesti o potrebi po zaščiti intelektualne lastnine oziroma o njenem enakovrednem obravnavanju s katerokoli drugo vrsto zasebne lastnine (Watson, Pitt, 1993).

Watson in Pitt (1993), ki se v svojem članku ukvarjata z etiko informacijske tehnologije, ugotavljata, da je piratstvo računalniške programske opreme splošno razširjeno in stane samo ameriško računalniško industrijo 6-7000 milijonov \$ letno. Njuna študija, ki je zajela določena področja Avstralije, je privedla do spoznanja, da je odnos avstralske družbe do lastništva programske opreme še na nižji ravni kot odnos do drugih intelektualnih dosežkov.

Knjižnice so kot hraniteljice in posredovalke intelektualnih del dolžne upoštevati in varovati avtorsko pravo.

V uvodnih odstavkih o knjižnično informacijski etiki smo omenili še tri sklope odnosov, pri katerih lahko prihaja do etičnih vprašanj: odnos do sodelavcev, finančna in poslovna etika in odnos do profesije. Gre za področja, ki niso specialno vezana na knjižnično informacijsko stroko, ampak so splošna in veljavna za katerokoli področje aplikativne etike. Zajema jih tudi večina profesionalnih etičnih kodeksov različnih strok. Resna obravnavo omenjenih področij zahteva proučitev teorij interaktivne medčloveške komunikacije, poslovne etike (lojalne konkurence, pogodbenih zavezanih, etike kadrovanja itd.), finančne etike (odgovornosti posameznika do uporabe službenih materialnih pripomočkov in sredstev v zasebne namene) itd, vse to pa ni več tema tega prispevka. Z njim smo želeli podati zlasti pregled tistih etičnih načel, ki so izrecno vezana na knjižnično informacijsko dejavnost.

nega imagea o profesiji (beri članek Glass Schuman, 1990). Tako formulirana odgovornost posameznika do profesije je tako široka, da omogoča celo interpretacije in očitke, češ da posega v sfero osebnega načina življenja (Usherwood, 1981). Če jo želimo jasneje in natančneje opredeliti, pa ta odgovornost zajema (Finks, 1991, Usherwood, 1981, Peterson, 1983):

- sledenje novostim v stroki (permanentno izobraževanje in raziskovanje)
- integriteto pripadnikov profesije
- spoštljiv odnos do lastne profesije in
- njeno promoviranje v družbi.

Kot zaželeno Finks (1991) navaja še članstvo v profesionalnem združenju, saj je samoorganizacija eden izmed pogojev obstoja profesije.

5. Zaključek

Vpogled v knjižnično informacijsko etiko nam je pokazal, kako kompleksna je le-ta. Vsa osnovna etična načela si v določenih situacijah lahko nasprotujejo, razreševanje konfliktov med njimi pa je relativno zapletena naloga. Lahko bi se strinjali z avtorji, ki poudarjajo potrebo po preudarnem etičnem sklepanju, ki temelji na argumentaciji in vsakokratnem ponovnem kritičnem vrednotenju posameznih pozitivnih etičnih načel in upoštevanju vseh faktorjev oziroma omejitev konkretne situacije. Razreševanje etičnih dilem naj bo usmerjeno v iskanje rešitev, ki bodo prinesle najmanj negativnih posledic za vse vključene strani. V kontekstu kodeksa profesionalne etike je ta pristop v celoti seveda težko izvedljiv. Zahteva privzem koncepta etičnega kodeksa, ki smo ga poimenovali priporočilni ali usmerjevalni kodeks in njegovo uporabo v smislu konzultacij. S tem so seveda izključene možnosti strogega in doslednega sankcioniranja kršitev, kar kodeksu profesionalne etike v strogem pomenu (ki ga zagovarjajo predvsem javno močno priznane profesije) jemlje veljavo regulativa profesije. Nekateri avtorji (npr. Koster, 1992) se zato namesto za izdelavo knjižnično informacijskega etičnega kodeksa zavzemajo za kako drugo obliko smernic poklicnega vedenja, na primer za nekakšno izjavo o vrednotah profesije in iz njih izhajajočih etičnih načelih. To, kako poimenovati zadevo, pa pravzaprav ne bi smelo biti jedro obravnavanega problema. Cilj v stroki prepoznanih profesionalnih vrednot bi moral biti ustvarjanje pogojev za njihovo zavedanje s strani vseh pripadnikov dane profesije.

Slovenski knjižničarji (pravzaprav le zelo majhen delček njih) smo se odločili, da se izdelave predloga kodeksa profesionalne etike vendarle ponovno lotimo. Po mojem mnenju naj ima kodeks svetovalno naravo, naj bo kratek in jedrnat, torej naj zajema le splošna etična načela in naj bo namenjen pripadnikom profesije in javnosti. Že izdelani predlog in nato tudi kodeks sam naj bo javno objavljen tako, da bo informiral čimširšo javnost iz obeh

omenjenih skupin. Vsebina kodeksa naj bodo liberalna, saj je pri podajanju splošnih etičnih načel ta usmeritev bolj varna.

Slovenske knjižnično informacijske delavce in Komisijo za etični kodeks pri ZBDS čaka naporno delo, morda tudi dolgotrajnejša diskusija, polna takšnih in drugačnih argumentov, kar pa pravzaprav ni nič presenetljivega. Večina etičnih kodeksov naše stroke v svetu je nastajala prav na tak način. Z nastankom in sprejetjem kodeksa se diskusija o knjižnično informacijski etiki ne sme zaključiti. Dinamičnost življenja in njegovega razvoja se reflektira tudi v spremembah moralnih vrednot, kar zahteva ponovne proučitve etičnih vprašanj in načel ter revizije obstoječih profesionalnih etičnih kodeksov.

Literatura

- Adam, R.** "Laws for the lawless : ethics in (information) science". *Journal of information science*, 17(1991)6 : 357-372
- Barnes, R.** "The making of an ethics code". *Bulletin of the ASIS*, 16(1990)6 : 24-25
- Bellardo, T.** "Teaching professional ethics". *Education for information*, 10(1992)2 : 83-86
- Blixrud, J.C., Sawyer, E.J.** "A code of ethics for ASIS : the challenge before us". *Bulletin of the ASIS*, 11(1984)1 : 8-10
- Broderick, D.M.** "Moral conflict and the survival of the public library". *American libraries*, 24(1993)5 : 447-448
- Capurro, R.** "Moral issues in information science". *Journal of information science*, 11(1985) : 113-123
- Cleverdon, C.** "Optimizing convenient online access to bibliographic databases". *Information services and use*, 4 (1984) : 37-47
- Crowe, L., Anthes, S.H.** "The academic librarian and information technology : ethical issues". *College & research libraries*, 29(1988)2 : 123-130
- Finks, L.W.** "Librarianship needs a new code of professional ethics". *American libraries*, 22 (1991)1 : 84-88, 90, 92
- Finks, L.W., Soekefeld, E.** "Professional ethics". *Encyclopedia of library and information science.*, Vol. 25. New York : M. Dekker, 1993
- Glass schuman, P.** "The image of librarians : substance or shadow"? *The journal of academic librarianship*, 16(1990)2 : 86-89
- Gremmels, G.S.** "Reference in the public interest : an examination of ethics". *RQ*, 30(1991)3 : 362-369
- Hauptman, R.** *Ethical challenges in librarianship*. Phoenix : Oryx Press, 1988
- Heckart, R.J.** "The library as a marketplace of ideas". *College & research libraries*, 52(1991)6 : 491-505

- Jerman, I.** *Etični problemi moderne znanosti : študijsko gradivo za tretjo stopnjo biologije.* Ljubljana, 1991
- Kent, A.K.** "Information as power". *Aslib proceedings*, 31(1979)1 : 16-20
- Kochen, M.** "Ethics and information science". *JASIS*, 38(1987)3 : 206-210
- Koster, G.E.** "Ethics in reference service : codes, case studies, or values?" *Reference services review*, 20(1992)1 : 71-80
- Kostrewski, B.J., Oppenheim, C.** "Ethics in information science". *Journal of information science*, 6(1980)1 : 277-283
- Lanier, D., Boice, D.** "The statement on professional ethics : implications and applications". *The serials librarian*. 8(1983)2 : 85-93
- Ortega y Gasset, J.** *The mission of the librarian.* Boston : G.K. Hall & Co., 1961
- Peterson, K.G.** "Ethics in academic librarianship : the need for values". *The journal of academic librarianship*, 9(1983)3 : 132-137
- "Predlog : smernice za profesionalno obnašanje knjižničarjev ali knjižničarski etični kodeks".** *Knjižničarske novice*, 1(1991)11/12 : 6-8
- Preer, J.** "Special ethics for special librarians?" *Special libraries*, 18(1991)1 : 12-18
- Rosenqvist, K.** *Book and library.* Ekends, 1986
- Rubin, R.** "Ethical issues in library personnel management". *Journal of library administration*, 14(1991)4 : 1-16
- Shaver, D.B., Hewison, N.S., Wykoff, L.W.** "Ethics for online intermediaries". *Special libraries*, 76(1985)4 : 238-245
- Stichler, R.N.** "On reforming ALA's Code of ethics". *American libraries*, 23(1992)1 : 40-44
- Šircelj, M.** "Status bibliotekarjev". *Knjižnica*, 33(1989)3/4 : 97-103
- Šircelj, M.** "Profesionalizacija in etični kodeks knjižničarstva". *Knjižnica*, 35(1991)2/3 : 7-15
- Trampuž, M.** *Avtorsko pravo v praksi : zbirka predpisov, mednarodnih sporazumov, literature, odločb in organizacij s področja avtorskega prava Jugoslavije.* Ljubljana : Gospodarski vestnik, 1991
- Usherwood, B.** "Towards a code of professional ethics". *Aslib proceedings*, 33(1981)6 : 233-242
- Watson, R.T., Pitt, L.F.** "Personal computing ethics : beliefs and behaviour". *International journal of information management*, 13(1993)4 : 287-298
- Woodward, D.** "A framework for deciding issues in ethics". *Library trends*, 39(1990)1-2 : 8-17
- Woodward, D.** "Teaching ethics for information professionals". *Journal of education for library and information science*, 30(1989)2 : 132-135
- Zore, F.** "Zakaj sem proti sprejetju takšnega knjižničarskega etičnega kodeksa". *Knjižničarske novice*, 2(1992)3 : 11-12